

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

УДК 343.8

Гритенко Оксана Анатоліївна

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Hrytenko Oksana

Doctor of Law Sciences, Associate Professor,

Professor of the Department of Criminal Law Disciplines

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0003-1376-6956

**ГРОМАДСЬКИЙ ВПЛИВ, ЯК ЗАСІБ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ
ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ: ОКРЕМІ ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ
PUBLIC INFLUENCE AS A MEANS OF PUBLIC CONTROL OVER THE
OBSERVANCE OF THE RIGHTS OF CONVICTS DURING CRIMINAL
PUNISHMENTS: SEPARATE LEGISLATIVE PROBLEMS**

Анотація. У статті досліджуються окремі законодавчі проблеми щодо встановлення та тлумачення громадського впливу, як засобу громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань. На підставі окремих статей Кримінально-виконавчого кодексу України, зокрема ч. 3 ст. 6 та ч. 2 ст. 25 Кримінально-виконавчого кодексу України здійснюється аналіз регламентації громадського контролю за діяльністю органів та установ, що виконують кримінальні покарання. Встановлено, що серед проблемних питань щодо

громадського контролю постають питання теоретичного та законодавчого тлумачення громадського впливу як одного із засобів громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань.

Звертається увага на те, що чинний Кримінально-виконавчий кодекс України не закріплює визначення громадського впливу на засудженого тільки посилається на необхідність його застосування, зокрема опосередковано вказує на деякі форми цієї роботи у Кримінально-виконавчому кодексі України. Таке становище дозволяє суб'єктивно і більш ширше тлумачити цей засіб виправлення, що призводить до порушень у правозастосовчій практиці. Окрім цього Кримінально-виконавчий кодекс України вказує на застосування всієї сукупності засобів виправлення лише стосовно покарання у вигляді позбавлення волі. Доведено, громадський вплив є одним з найбільш ефективних методів, якому на жаль не приділяють належної уваги. Участь громадських, релігійних організацій (громадський вплив) є невід'ємною складовою процесу ресоціалізації засуджених та ключових елементів практичної складової реалізації засади демократизму в межах кримінально-виконавчого права. Недосконалість національного законодавства у сфері громадського контролю, зокрема громадського впливу, негативно впливає на розбудову демократичної, соціальної та правової держави. Для повної та всебічної реалізації інституту громадського впливу у практичній діяльності, а також уникнення подвійного тлумачення необхідним є закріплення на законодавчому рівні, у нормах кримінально-виконавчого законодавства, дефініції інституту громадського впливу на засуджених, розкриття його змісту, умов застосування до кожного конкретного виду покарання, що сприятиме обґрунтованому та своєчасному застосуванню даного засобу виправлення, у тому числі при виконанні покарань, які не пов'язані з ізоляцією засудженого від суспільства.

Ключові слова: виправлення, громадський контроль, громадський вплив, громадськість, засуджені, позбавлення волі, покарання, ресоціалізація.

Summary. *The article examines certain legislative problems regarding the establishment and interpretation of public influence as a means of public control over the observance of the rights of convicts during the execution of criminal sentences. On the basis of certain articles of the Criminal and Executive Code of Ukraine, in particular part 3 of Art. 6 and Part 2 of Art. 25 of the Criminal and Executive Code of Ukraine analyzes the regulation of public control over the activities of bodies and institutions that carry out criminal punishments. It has been established that among the problematic issues related to public control are issues of theoretical and legislative interpretation of public influence as one of the means of public control over the observance of the rights of convicts during execution of criminal punishments.*

Attention is drawn to the fact that the current Criminal-Executive Code of Ukraine does not fix the definition of public influence on the convicted person, only refers to the need for its application, in particular indirectly indicates some forms of this work in the Criminal-Executive Code of Ukraine. This situation allows subjective and broader interpretation of this remedy, which leads to violations in law enforcement practice. In addition, the Criminal Executive Code of Ukraine indicates the application of the entire set of correctional means only in relation to punishment in the form of deprivation of liberty. It has been proven that public influence is one of the most effective methods, which, unfortunately, is not given due attention. The participation of public and religious organizations (public influence) is an integral part of the process of resocialization of convicts and key elements of the practical component of the implementation of the principles of democracy within the framework of criminal law. The imperfection of national

legislation in the field of public control, in particular public influence, negatively affects the development of a democratic, social and legal state. For the full and comprehensive implementation of the institution of public influence in practical activities, as well as the avoidance of double interpretation, it is necessary to establish at the legislative level, in the norms of criminal law, the definition of the institution of public influence on convicts, disclosure of its content, conditions of application to each specific type of punishment, which will contribute to justified and timely application of this remedy, including when executing punishments that are not related to the isolation of the convicted person from society.

Key words: *corrections, public control, public influence, the public, convicts, deprivation of liberty, punishment, resocialization.*

Постановка проблеми. Україна є однією з учасників міжнародних угод, що закріплюють загальновизнані стандарти дотримання прав і свобод людини і громадянина, включаючи рекомендації щодо поводження з правопорушниками. Дотримання цих стандартів є важливою гарантією зміцнення міжнародного авторитету нашої держави як правової. У зв'язку з цим, зміни у пенітенціарній політиці сучасної України спрямовані на гуманізацію кримінальних покарань, удосконалення правової основи організації їх виконання та послідовне виконання міжнародних зобов'язань у цій сфері. Безумовно, у цих умовах підвищується роль та значення громадського контролю, зокрема через громадський вплив. Соціальне призначення громадського контролю забезпечення прав засуджених у місцях позбавлення волі полягає насамперед у збереженні життя, здоров'я, людської гідності та забезпеченні нормального існування засуджених у місцях позбавлення волі, їх ресоціалізації. Сутність громадського контролю проявляється у системі спостереження та перевірки відповідності діяльності

виправних установ вимогам кримінально-виконавчого законодавства та інших нормативно-правових актів, виявленні та усуненні наявних порушень та їх попередження у майбутньому. У процесі громадського контролю стає можливим виявити та усунути існуючі недоліки в роботі органів та установ кримінально-виконавчої системи, зокрема більш об'єктивно інформувати громадськість про умови їх діяльності, економічні та соціальні проблеми. До структурних елементів громадськості можна віднести: добровільно сформовані первинні самоврядні соціальні групи, сукупність недержавних суспільних відносин, господарську і приватну частину життєдіяльності людей, їх звичаї, традиції; сферу самоврядних організацій та індивідів. Цілком зрозуміло, що саме громадськість може виявити неузгодженість між наміченими та отриманими результатами діяльності органів та установ виконання покарань. Завдяки роботі громадськості і відбувається утворення цих організацій та опосередковується їх діяльність.

Аналіз діяльності суб'єктів громадського контролю та наукової літератури дозволяє нам виділити найбільш активних учасників цих правовідносин. До них можна віднести: громадські організації та об'єднання громадян, окремих громадян з активною громадською позицією, територіальні громади, політичні партії, засоби масової інформації, Інтернет-портали тощо. Регламентація громадського контролю за діяльністю органів та установ, що виконують кримінальні покарання, в даний час здійснюється на основі Кримінально-виконавчого кодексу України. Так, відповідно до ч. 3 ст. 6 КВК України до основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених відноситься *громадський вплив*. Відповідно до ч. 2 ст. 25 КВК України «Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених. Громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань» громадський контроль за дотриманням прав

засуджених під час виконання кримінальних покарань у виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах здійснюють спостережні комісії, які діють на підставі КВК України та Положення про спостережні комісії, що затверджується Кабінетом Міністрів України, а у виховних колоніях - піклувальними радами. У випадках, встановлених КВК України та законами України, громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань можуть здійснювати громадські об'єднання [1].

Отже, громадський вплив, визначений у ст. 6 КВК України як один з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, реалізується одночасно з громадським контролем та, здебільшого, з ним перетинається. Поняття «участь громадськості» має дві складові зазначеної діяльності – «громадський контроль» та «громадський вплив» [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить активно займаються розробкою питань, що стосуються сутності змісту громадського контролю у сфері виконання покарань України в контексті визначених у законі підстав такої діяльності, такі учені, як: О. М. Бандурка, В. В. Василевич, Б. М. Головкін, О. М. Гумін, О. М. Джужа, Ю. В. Кернякевич -Танасійчук, В. В. Коваленко, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, О. В. Лисодєд, С. Ю. Лукашевич, В. О. Меркулова, К. С. Остапко, О. П. Рябчинська, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець та ін. Питання громадського впливу на постпенітенціарну поведінку досліджували такі вчені, як: І. Г. Богатирьова, Т. А. Денисова, Н. І. Костюк, В. Логін, С. Ю. Лукашевич, І. М. Тарасюк, О. С. Турчина, Б. М. Телефанко та інші. Разом з тим, слід зазначити, що у науці кримінально-виконавчого права лише останні роки було зроблено спроби теоретично сформулювати поняття «суспільний вплив на засуджених» та визначити його зміст. Однак, громадський вплив на виправлення та

ресоціалізацію засуджених, як один із засобів громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань не вичерпав тих актуальних питань, які виникають щодо його теоретичного та законодавчого тлумачення.

Отже, **метою наукової статті** є з'ясування проблемних питань щодо теоретичного та законодавчого тлумачення громадського впливу як одного із засобів громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань.

Виклад основного матеріалу. Однією з цілей кримінально-виконавчого законодавства є виправлення засуджених, що є основою попередження рецидивної злочинності та їх подальшої соціалізації. Вирішення даного завдання лише силами співробітників кримінально-виконавчої системи неможливо. Сьогодні виправний вплив на засуджених у місцях позбавлення волі відображає багато процесів, властивих сучасному суспільству, і це тягне розширення кількості суб'єктів що у ньому.

Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими містять рекомендації залучати громадськість «... де це можливо, до співпраці з персоналом пенітенціарних закладів з метою повернення ув'язнених до життя у суспільстві» [2]. В даний час, як ніколи раніше, пенітенціарні установи відкриті для представників офіційно зареєстрованих громадських організацій, які називають ще «третім сектором». Цей термін є у світовій практиці загальноприйнятим позначенням некомерційних, благодійних ініціатив; при цьому перший сектор – державний, а другий – приватний.

Участь громадських, релігійних організацій (громадський вплив) є невід'ємною складовою процесу ресоціалізації засуджених та ключових елементів практичної складової реалізації засади демократизму в межах кримінально-виконавчого права. Так, відповідно до ч. 2 ст. 25 КВК,

громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань у виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах здійснюють спостережні комісії. До складу спостережних комісій входять представники громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та окремі громадяни. Представники громадських організацій та окремі громадяни становлять не менш як половину складу комісії [4]. Враховуючи склад спостережних комісій, вони являють собою «владно-громадське утворення», які мають суттєвий вплив на процес виконання й відбування кримінальних покарань та цей вплив є більш змістовнішим у порівнянні з іншими типами організацій [3, с. 197-201].

Актуальність та корисність участі громадськості у виправному процесі засуджених не викликає сумнівів. Правозастосовна практика показує, що елементи громадського впливу, так чи інакше, присутні у всіх основних засобах виправлення, а саме існування цього інституту підвищує громадську довіру до діяльності кримінально-виконавчої системи України, оскільки донедавна вона мала досить потайливий характер і часто зазнавала різної критики. Чинний КВК України не закріплює визначення поняття громадського впливу на засудженого тільки посилається на необхідність його застосування. Хоча прямо або опосередковано вказує на деякі форми цієї роботи зокрема, у ст.ст. 25, 127, 128, 128-1 КВК України. Таке становище дозволяє суб'єктивно і більш ширше тлумачити цей засіб виправлення, що призводить до порушень у правозастосовчій практиці. Крім того, у КВК України можливість застосування всієї сукупності засобів виправлення регламентовано лише стосовно покарання у вигляді позбавлення волі. Найчастіше працівники органу з питань пробації під час виконання покарань,

не пов'язаних з ізоляцією засудженого від суспільства, не можуть знайти правової підстави застосування того чи засобу виправлення, у тому числі й такого засобу виправлення, як громадський вплив на засуджених. Громадський вплив є одним з найбільш ефективних методів, якому на жаль не приділяють належної уваги. У зв'язку з цим вважаємо необхідним на законодавчому рівні, у нормах кримінально-виконавчого законодавства закріпити дефініцію інституту громадського впливу на засуджених, розкрити його зміст, умови застосування до кожного конкретного виду покарання, що сприятиме обґрунтованому та своєчасному застосуванню даного засобу виправлення, у тому числі при виконанні покарань, які не пов'язані з ізоляцією засудженого від суспільства.

Окрім зазначеної проблеми існують й інші не менш значущі. КВК України в ст. 5 КВК України закріплює участь громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань як принцип кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань. При цьому КВК України не містить чіткого визначення, що необхідно розуміти під участю громадськості, він лише наводить у ст. 25 КВК України тезу про те, що: «Об'єднання громадян та засоби масової інформації, релігійні та благодійні організації, окремі особи в порядку, встановленому цим Кодексом і законами України, можуть надавати допомогу органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи» [1]. Ми згодні із зауваженнями Ткачової О.В., по-перше, в тому, що громадський вплив тісно пов'язаний із проведенням соціально-виховної роботи і де-факто може мати місце лише при проведенні цієї соціально-виховної роботи; законодавець, конструюючи цю норму, оперує категорією «можуть надавати допомогу», що свідчить про те, що громадськість прямо не бере участі у виправленні й ресоціалізації, а може

лише сприяти їй. Логічним тоді є запитання, чому, незважаючи на такий субсидіарний характер, громадський вплив закріплений як основний засіб виправлення й ресоціалізації? По-друге, слід звернути увагу на те, що відповідно до вищезгаданої статі громадськість може надавати допомогу в порядку, встановлену КВК України. При цьому ст. 5 КВК України і ст. 25 КВК України – це єдині правові норми, що стосуються громадського впливу й громадської діяльності. Фактично, у КВК України відсутній механізм участі громадськості, не закріплені форми, що свідчить про абсолютну неефективність такого основного засобу виправлення й ресоціалізації внаслідок недбалої правової регламентації [5, с. 347-351].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, з урахуванням вищевикладеного, необхідно зробити висновок, що з урахуванням гуманізації кримінально-виконавчої політики, громадський вплив у виправленні та ресоціалізації засуджених є одним із пріоритетних напрямів. Недосконалість національного законодавства у сфері громадського контролю, зокрема громадського впливу, негативно впливає на розбудову демократичної, соціальної та правової держави. Для повної та всебічної реалізації даного інституту у практичній діяльності, а також уникнення подвійного тлумачення необхідним є закріплення та розкриття у нормах кримінально-виконавчого законодавства правової дефініції даного інституту, зміст та умови застосування до конкретного покарання в рамках виправного механізму, а також більш всебічно у рамках виправного впливу на засуджених адаптувати застосування даного інституту у виконанні альтернативних позбавленню волі покарань.

Література

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 11.01.2023).
2. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. Організація Об'єднаних Націй, 1955. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_212 (дата звернення: 12.01.2023).
3. Пилипенко Д.О. До питання визначення принципу демократизму у кримінально-виконавчому праві України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 3. С. 197-201.
4. Постанова Кабінет міністрів України «Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах» : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. No 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.01.2023).
5. Ткачова О.В. Основні засоби виправлення та ресоціалізації осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 347-351.
6. Турчина О. С. Громадський вплив як один з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» 081 Право, 2018. 219 с.
7. Турчина О. С. Громадський вплив як один з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених : *автореф. дис. ... канд. юрид. наук* : 12.00.08 ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 16 с.

8. Bogatyrev I. Penitentiary crime as a social phenomenon inherent in places of non-freedom in Ukraine. *Philosophy, economics and law review*. 2021. Vol. 1, No. 2. P. 101-108.

References

1. Kryminalno-vykonavchy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 11 lypnia 2003r. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (date of application: 11.01.2023).
2. Minimalni standartni pravyla povodzhennia z viazniamy. Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii, 1955. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_212 (date of application: 12.01.2023).
3. Pylypenko D.O. Do pytannia vyznachennia pryntsypu demokratyzmu u kryminalno-vykonavchomu pravi Ukrainy. *Dniprovskiy naukoviy chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*. 2022. Vyp. 3. S. 197-201.
4. Postanova Kabinet ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia polozhen pro sposterezhni komisii ta pikluvalni rady pry spetsialnykh vykhovnykh ustanovakh» : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2004 r. No 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF#Text> (date of application: 12.01.2023).
5. Tkachova O.V. Osnovni zasoby vypravlennia ta resotsializatsii osib, zasudzhenykh do pozbavlennia voli na pevnyi strok. *Yurydychniy naukoviy elektronnyi zhurnal*. № 3/2020. S. 347-351.
6. Turchyna O. S. Hromadskiy vplyv yak ody z osnovnykh zasobiv vypravlennia i resotsializatsii zasudzhenykh. 12.00.08 «Kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo» 081 Pravo, 2018. 219 s.
7. Turchyna O. S. Hromadskiy vplyv yak ody z osnovnykh zasobiv vypravlennia i resotsializatsii zasudzhenykh : avtoref. dys. ... kand. yuryd.

nauk : 12.00.08 ; MVS Ukrainy, Khark. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, 2018.
16 s.

8. Bogatyrev I. Penitentiary crime as a social phenomenon inherent in places of non-freedom in Ukraine. Philosophy, economics and law review. 2021. Vol. 1, No. 2. P. 101-108.